UDK 821.161.1.09«12«
Aleksandra Derganc
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NOVEJŠI PRISPEVKI K POLEMIKI O AVTENTIČNOSTI *SLOVA O POLKU IGOREVE*

Prispevek obravnava nekatere novejše prispevke v polemiki o avtentičnosti staroruskega besedila *Slovo o polku Igoreve*. Poudarek je na delu A. Zaliznjaka, ki je kot zagovornik avtentičnosti spomenika zbral že objavljene opise sistemskih jezikovnih lastnosti spomenika in jim dodal nekatere lastne ugotovitve. Zaliznjak meni, da imajo jezikovni sistemski argumenti v dokazovalnem postopku avtentičnosti večjo težo kot literanovedni in kulturnozgodovinski argumenti.

The article discusses some recent contributions to the debate on the authenticity of the Old-Russian text *Slovo o polku Igoreve*. The emphasis is on the work of A. Zaliznjak – an advocate of authenticity of the text – who collected the previously published descriptions of its systemic linguistic features and added some findings of his own. Zaliznjak claims that linguistic systemic arguments have greater weight in the process of arguing for authenticity than the arguments of literary criticism and cultural history.

Ključne besede: novejši prispevki, avtentičnost, *Slovo o polku Igoreve*

Key words: recent contributions, authenticity, *Slovo o polku Igoreve*

1 O tem, ali je besedilo staroruskega epa *Slovo o polku Igoreve* avtentično, torej nastalo konec 12. st., potekajo razprave že od odkritja besedila dalje. Besedilo je, kot je znano, našel v 90-tih letih 18. stoletja A. I. Musin-Puškin in ga izdal l. 1800. Že prej (1797) je bil narejen prepis za Katarino II., ki se nekoliko razlikuje od izdaje 1800. Rokopisni zbornik, v katerem je bilo najdeno besedilo, je zgorel v moskovskem požaru 1812. Tako pričevanja očividcev kot jezikovne lastnosti, razvidne iz izdaje 1800 in prepisa 1797, kažejo na to, da je bil zbornik verjetno s konca 15. ali začetka 16. st. Med domnevnim originalom s konca 12. st. in prepisom v najdenem in nato zgorelem zborniku pa je bil verjetno vsaj še en prepis (Nahtigal 1954: 7–8).

Skeptični glasovi so menili, da je *Slovo* nastalo konec 18. st. v okviru tedanje mode iskanja narodnih starin, bodisi kot zavesten ponaredek bodisi kot nekakšna prostočasna vaja. Med možnimi avtorji so se omenjali Musin-Puškin, I. Bykovski, arhimandrit spaso-jaroslavskega samostana, kjer je bil rokopis najden, Karamzin, v zadnjem času celo J. Dobrovský.

Glede na to, da obstaja precej nedvomnih paralel med *Slovom*, ki opisuje dogodke, ki so se zgodili konec 12. st., in med *Zadonščina*, besedilom, ki opisuje bitko na Kulikovem polju konec 14. st. in o avtentičnosti katerega ni dvomov, je bilo večkrat izrečeno tudi mnenje, da pravzaprav ni nastala *Zadonščina* po zgledu *Slova*, ampak narobe – da je nastalo *Slovo* po zgledu *Zadonščine*.

Prof. Rajko Nahtigal, o avtentičnosti spomenika ni dvomil. V uvodu k svoji kritični izdaji *Slova* piše: »Iz vsega pregleda sledov arhaizmov v jeziku spomenika jasno pronica slika staroruščine originala XII. stoletja. To pa nas tudi upravičuje v tej smeri

rekonstruirati ves ohranjeni tekst.« (Nahtigal 1954: 18).[1] K vprašanju o avtentičnosti *Slova* se vrača tudi na koncu svoje izdaje, kjer za mnenje, da naj bi *Slovo* nastalo na podlagi kasnejšega besedila *Zadonščina*, pravi, da se taka trditev izkaže za smešno že na podlagi primerjave tistega mesta v obeh besedilih, kjer imamo v *Slovu* »O Ruskaja zemle! Uže za Šelomjanemъ esi«, v *Zadonščini* pa «takъ zemlja esi russkaja, kakъ esi byla doseleva za caremь za solomonom«. Medtem ko je v *Slovo* besedilo smiselno 'O ruska zemlja! Že si za slemenom!' (ob etimološko pričakovanem *solomja* gre pri varianti s *š-* verjetno za kontaminacijo s *šelomъ-šolomъ*), je avtor *Zadonščine*, ki je imel verjetno v rokah kak prepis s *solomeньmь* nerazumljeno besedo predelal v *solomonom* in dobil malo smiselno besedilo (Nahtigal 1954: 136 in 71–72).

2 V 20. st. je v slavistiki zlasti odmevalo skeptično mnenje francoskega slavista **A. Mazona**. Med zagovorniki avtentičnosti *Slova*, je bil gotovo najznamenitejši **Roman Jakobson**, predvsem v izdaji z bogatim komentarjem *La Geste du Prince Igor'* (1948) in še večimi sestavki, ki so zbrani v 4. zvezku njegovih *Izbranih del* (Jakobson 1966). Nekoliko manj znan, a v zadnjem času pogosteje citiran je starejši članek **A. Isačenka** Dvojstvennoe čislo v »Slove o polku Igoreve« (1941). V njem Isačenko uvodoma opozarja, da so med skeptiki ponavadi prevladovali literarni zgodovinarji, ki so tudi uporabljali kulturnozgodovinske in literarne argumente (Isačenko 1941: 34–35).

Argumentacija Isačenka je naslednja: v *Slovu* je najti približno tako sliko rabe dvojine, kot jo lahko sodobna zgodovinska slovnica rekonstruira za staro ruščino konca 12. st. Dvojina je v ruščini konca 12. st. obstajala, kasneje pa je, kot v večini slovanskih jezikov, izginila. Domnevni falsifikator s konca 18. st. ne bi mogel dvojinskih oblik posneti po *Zadonščini*, saj so v tem spomeniku izredno pičli ostanki dvojine (kar je skladno s kasnejšim nastankom besedila), ne bi pa niti imel na razpolago jezikovnih priročnikov, iz katerih bi lahko črpal vedenje o zgodovini dvojine v stari ruščini. Na razpolago bi imel le stara besedila, kolikor so bila takrat že dostopna, vendar je spričo stopnje tedanjega vedenja o zgodovinskem jezikoslovju zelo težko predpostavljati, da bi bil sposoben tako dobro posnemati to jezikovno potezo 12. st. V 18. st. je bila v Rusiji splošno znana slovnica cerkvene slovanščine Meletija Smotrickega (1619, moskovska izdaja 1648), kjer so za dvojino vse paradigme, vendar pa so nekatere končnice drugačne kot so v *Slovu*. Slovnica Meletija Smotrickega je nastala precej pred časom primerjalnozgodovinske slavistike in ustreza stopnji jezikovnega vedenja svojega časa. To ni filološko delo z zgodovinsko perspektivo in ne opisuje jezikovnega sistema najstarejših starocerkvenoslovanskih spomenikov, ampak kasno cerkveno slovanščino, včasih navaja tudi kake oblike, ki so povsem napačne.

[1] V Jakobsonovih spominih je naslednji odlomek (Jakobson 1966: 654; moj prevod): »Ko je bral moj tipkopis o jeziku in pravopisu Slova v rokopisu Musina-Puškina, mi je Šahmatov, ki je svojim mladim slušateljem veselo dodeljeval in naročal ključne raziskave, vztrajno svetoval, naj raziščem jezikovne poteze starega besedila, ki se, kot je verjel, jasno kažejo skozi zlahka odstranljivo preobleko kasnejšega prepisa. Posebej je poudarjal zelo starinske poteze v besedišču, morfologiji in sintaksi Slova in prepletanje vsakdanjih in cerkvenoslovanskih komponent v njem. Menil je, da je bila sprva v času vladanja Igorja nezapisana dvorna pesem preoblikovana v izobražen zapis bizantinsko-bolgarskega tipa.« Nahtigal je bil l. 1901/02 v Rusiji, tudi pri Šahmatovu. Med pogledom Šahmatova in med Nahtigalovim pogledom so zelo opazne vzporednice.

Tako v *Slovu* nastopa (v pripovedi dveh knezov in dveh kanov) povsem pričakovana glagolska oblika 1. osebe dvojine s končnico -*vě* (*esvě 'sva', oputaevě 'bova omrežila', rostrěljaevě 'bova ustrelila'*), torej oblika, ki se jo danes rekonstruira za praslovansko in ima izpričano starocerkvenoslovansko in starorusko končnico. Vendar – piše Isačenko – najdemo v slovnici Smotrickega končnico za 1. os. dvojine -*ma* (Isačenko 1941: 45). Tu je treba Isačenka nekoliko dopolniti, saj je taka končnica v moskovski izdaji 1648 (Strahova 2003: 45). V originalni izdaji iz Jevja (1619) pa je stanje naslednje: Smotricki je kodificiral pri dvojinskih glagolskih končnicah ločevanje po spolu. Dosledno navaja končnico -*va* za moški in srednji spol in -*vě* za ženski spol (Derganc 1986), kar pa je kasnejša jezikovna poteza, saj sprva ta končnica razlikovanja po spolu ne pozna, prvotna končnica za vse spole je -*vě*, torej tako kot v *Slovu*.[2] Vsekakor ima Isačenko prav, da domnevni falsifikator ne v moskovski ne v originalni izdaji Smotrickega ne bi mogel dobiti končnice -*vě* za 1. os. dvojine m. sp., ki je bila uporabljena v *Slovu* in ki je po današnjem vedenju tudi za 12. st. upravičena. Nekdo, ki bi se opiral na moskovsko izdajo Smotrickega, bi uporabil končnico -*ma*, nekdo, ki bi se opiral na izdajo iz Jevja, bi uporabil končnico -*va*, saj se obe glagolski obliki v *Slovu* nanašata na dve osebi moškega spola. Dalje najdemo v slovnici Smotrickega za orodnik dvojine samostalnikov m. in sr. sp. končnico -*ama*, kar je napačno. V *Slovu* najdemo pravilno končnico v obliki *sokoloma*. Sklep Isačenka je naslednji: v 18. st. ne bi mogel nihče tako dobro ponarediti te arhaične staroruske jezikovne poteze, torej je že ta poteza dokaz o avtentičnosti Slova.

3 V zadnji četrtini 20. st. in začetku 21. st. so se pojavila dela novih skeptikov: članki nemških avtorjev Trosta, Aitzetmuellerja in Hendlerja, nedavno pa dela ameriškega zgodovinarja E. Keenana. Kot odgovor sta se pojavili dve deli, ki zagovarjata avtentičnost spomenika. Leta 2003 je izšel članek O. B. Strahove, leto kasneje pa izpod peresa znanega ruskega jezikoslovca, najboljšega poznavalca jezika novgorodskih pisem na brezovem lubju, A. A. Zaliznjaka, knjiga *«Slovo o polku Igoreve»: vzgljad lingvista.* Deli imata precej podoben način argumentacije.

4 Oglejmo si najprej delo **A. Zaliznjaka**. Uvodoma Zaliznjak kratko povzema zgodovino polemike, pri čemer poudarja, da je prevladovalo prepričanje o avtentičnosti spomenika. Opozarja na misel Isačenka, da je bila večina skeptikov literanih zgodovinarjev ali zgodovinarjev. Med tistimi po Mazonu omenja ruskega zgodovinarja A. Zimina (šestdeseta leta), odgovarja pa predvsem skeptikom, navedenim zgoraj v **3.** Kot piše Zaliznjak, je uradna doktrina v SZ vsak skepticizem glede avtentičnosti *Slova* imela za ideološko nedopusten, s čimer je argumentaciji v korist avtentičnosti precej škodovala, saj ji je bil s tem prilepljen prizvok režimskosti.

Zaliznjak v svoji knjigi uporablja za dokazovanje avtentičnosti *Slova*, kot pove že naslov knjige, jezikovne oz. jezikoslovne dokaze. Tako kot že pri Isačenku je vodilna

[2] Ločevanje po spolu je kasnejša jezikovna poteza. Izvor takih končnic je mogoče slediti vsaj do bolgarskega slovničarja Konstantina Kostenčeskega iz 15. st., obstajajo pa zanimive paralele tudi v slovnici Bohoriča in v slovenskih narečjih (Derganc 1986).

misel Zaliznjakove argumentacije v tem, da je bilo ob koncu 18. st. vedenje o jeziku 12. st. tako nepopolno, da ni omogočalo tako »kvalitetnega« ponarejanja. Šele spoznanja jezikoslovja od 19. st. dalje so omogočila historično perspektivo in prepoznavanje časovno različnih plasti sistemskih ravnin stare ruščine. Na podlagi tega vedenja je bilo možno potrditi, da je jezik v *Slovu* stara ruščina 11.– 12. st., na to plast pa so naložene pravopisne, fonetične in deloma morfološke lastnosti piscev iz 15. oz. 16. st., nekatere med njimi lastne severozahodu vzhodnoslovanskega območja. To je mogoče trditi kljub dejstvu, da obstaja vrsta manjših, predvsem pravopisnih razlik med izdajo 1800, rokopisnim prepisom za Katarino II. in nekaterimi ohranjenimi izpisi. Novejše analize in odkritja domnevo o avtentičnosti le potrjujejo. Zaliznjak tudi poudarja, da se nejezikoslovci ne zavedajo ogromnih težav na katere bi naletel ponarejevalec starega besedila, ker ne razumejo sistemske narave jezika in menijo, da se da videz avtentičnosti doseči z nekaj starinskimi leksemi.

Zaliznjakova knjiga je razdeljena na dva dela. V prvem obravnava vrsto sistemskih jezikovnih lastnosti spomenika, ki govorijo v prid avtentičnosti. V drugem delu oporeka konkretnim argumentom posameznih skeptikov.

V prvem delu povzema ugotovitve starejših avtorjev, dodaja pa nekatere lastne. Pri našem pregledu knjige bomo seveda omenili le nekatere točke. Zlasti se bomo izogibali tistih mest, kjer gre vendarle za različne interpretacije posameznih mest, ki jim tudi Zaliznjak pripisuje manjšo težo. Zaliznjak argumentacijo začne s povzetkom Isačenkovih izvajanj o dvojini, ki pa jih še dopolni. V *Slovu* nastopa npr. nekaj oblik im. dv. sam. sr. spola, vse imajo končnico *-a*, torej tako končnico kot sam. m. sp. (npr. *dva solnca)*. Ta pojav v razvoju dvojinskih oblik je bil že prej znan in ni prav nič presenetljiv, vendar je bil pred odkritjem novgordskih pisem znan iz nekoliko kasnejšega obdobja, namreč iz 13. st. Zaliznjak lahko z vrsto zgledov, ki jih je našel v novgorodskih pismih iz 12. st., podkrepi trditev, da gre pri tej potezi za pojav, ki je znan tudi v drugih besedilih že v 12. st.[3]

Če je pri prvi jezikovni potezi, ki jo obravnava, Zaliznjak dopolnjeval Isačenka, pa predstavlja naslednja jezikovna poteza, ki jo obravnava, nov prispevek pri analizi Slova, in sicer gre za sestav, hierarhijo in obnašanje naslonk v stari ruščini. O tem pojavu v Slovu je sicer pisal tudi Jakobson, vendar je Zaliznjak ta pojav raziskal na podlagi bogatega gradiva novgorodskih pisem na brezovem lubju, sedaj pa primerja te ugotovitve z obnašanjem naslonk v *Slovu*. Njegova ugotovitev je naslednja: slika obnašanja naslonk v *Slovu* je na splošno in v podrobnostih izredno podobna sliki, ki jo najdemo v najstarejših staroruskih besedilih, predvsem v novgorodskih pismih na brezovem lubju in v premem govoru Kijevskega letopisa po Ipatjevskem prepisu. Nekateri pojavi (predvsem dvojna pojavitev *sja* ob povratnih glagolih) pa so zelo podobni sliki pri kasnih prepisih staroruskih izvirnikov.

[3] Nahtigal je te oblike v rekonstrukciji spremenil v zgodovinsko upravičene oblike: *Vaju hrabraja serdca ... skovana* v: *Vaju horobrěi sьrdьci ... sъkovaně* (26.13–14), vendar tega ne komentira, ker se mu zdi – morda tudi zaradi slovenščine – najbrž tak razvoj samoumeven. Hkrati je ravnal morda nekoliko preveč mladogramatično rigorozno, ko je vzpostavil tiste oblike, ki so po vedenju zgodovinske slovnice ‘pravilne’.

Dalje Zaliznjak na kratko omenja rabo polnoglasnih in nepolnoglasnih različic mnogih besed (npr. *hrabryj* in *horobroe*, *vrani* in *voronъ*), pri besedah, ki so znane le iz vzhodnoslovanščine pa le nepolnoglasnih (*dorogami, uzoročьi, šelomjanemъ*).[4] Analiza razdelitve dveh variant 3. os. imperfekta (*bjaše* in *bjašetь*) v staroruskih besedilih in v *Slovu*, ki jo je opravil ameriški slavist A. Timberlake, kaže na to, da distribucija ni bila naključna in na ujemanje stanja med Slovom in tistim delom Lavrentjevskega rokopisa, ki se nanaša na 12. st. Za inovativno rabo mestnika s predlogom v *Slovu* Zaliznjak navaja paralele v novgorodskih pismih konca 12. st. (*vъ Kyevě*, *vъ Novgorodě*).

Že dolgo je seveda znano, da je v spomeniku veliko fonetičnih in pravopisnih črt, ki so nastale zaradi kasnejšega prepisa. Takšno je npr. stanje redukcijskih vokalov *ь* in *ъ*, več zapisov *ki, gi, hi* namesto starejših *ky, gy, hy*. Precej je potez, ki so bile posledica drugega južnoslovanskega vpliva, npr. pisava tipa *plъkъ* namesto staroruskega *pъlkъ* oz. *polkъ* po razvoju jora v *o*. Tudi pri teh potezah, ki jih je prvi opisal Sobolevski konec 19. st., še natančneje pa so bile raziskane v 20. st., je težko verjeti, da bi bile lahko sistemsko znane in uporabljene za ponarejanje že konec 18. st.

Novost, ki jo v tej polemiki prispeva Zaliznjak, so tudi leksikalni elementi, ki jih v doslej znanih staroruskih besedilih ni bilo, so pa v *Slovu* in so se v novgorodskih pismih potrdili. Poleg nekaterih podrobnosti je med njimi npr. pridevnik *šizyj* 'siv' in osebno ime *Bojanъ*, ki v pismih nekajkrat nastopa.

Ena od potez, po kateri se *Slovo* ne ujema s starimi besedili, je dejstvo, da se mnogo stavkov začne brez veznika. Za staroruska besedila je značilno, da se stavki zelo pogosto začnejo z *i* ali kakim drugim veznikom. Te lastnosti *Slova* doslej menda nihče ni znal zadovoljivo pojasniti. Tudi Zaliznjak je ne more, vendar je napravil zanimivo primerjavo z *Zadonščino*. Najprej je skušal ločiti v obeh besedilih vzporedni in neodvisni del. V *Slovu* sta si po omenjeni sintaktični lastnosti oba dela podobna, kar priča o celovitosti besedila, v *Zadonščini* pa je v vzporednem delu stanje tako kot v *Slovu*, medtem ko je v neodvisnih odlomkih *Zadonščine* stanje podobno kot v drugih staroruskih spomenikih, torej veliko število stavkov, ki se začno z vezniki. To kaže na to, da so odlomki brez veznikov verjetno povzeti po *Slovu*. Čeprav to, kot rečeno, ne pojasnjuje tega jezikovnega pojava v *Slovu*, pa potrjuje smer prepisovanja.

Zaključek poglavja Jezikoslovni argumenti za in proti izvirnosti *Slova o polku Igoreve* (5–179) je naslednji: Zaliznjak sledi načinu argumentacije mnogih predhodnikov, zlasti Isačenka in Jakobsona. Pogosto ponavlja tudi njune ugotovitve, deloma prinaša ugotovitve drugih jezikoslovcev in svoje lastne. Tega se je lotil zaradi novejših del, ki oporekajo avtentičnosti Slova, pa teh starejših del preprosto ne upoštevajo. Zaliznjak poudarja, da imajo tisti jezikoslovni argumenti, ki so sistemske narave, večjo težo kot kulturnozgodovinski in literarnovedni. Vsakdo, ki bi se lotil dokazovanja neavtentičnosti Slova, bi moral najprej ovreči te argumente.

Drugi del Zaliznjakove knjige je posvečen delom posameznih novejših skeptikov: člankom nemških avtorjev Aitzetmuellerja, Trosta in Hendlerja in pa knjigi ameriškega

[4] Danes prevladuje mnenje, da je to variiranje kot stilistično sredstvo v veliki meri obstajalo že v izvirniku dela. Nahtigal je precej dosledno vse nepolnoglasne besede pripisoval kasnejšim prepisom in jih rekonstruiral v polnoglasne, le ponekod je rabo nepolnoglasnih besed kot stilističnega sredstva obdržal (Derganc 2002).

zgodovinarja E. Keenana. Sodeč na podlagi tega, kar citira Zaliznjak, se je včasih res mogoče le čuditi 'neznosni lahkosti' nekaterih trditev. Kot ilustracijo naj omenim trditev Hendlerja, ki je menil, da nekatere glagolske oblike *Slova* kažejo na napačno rabo imperfekta in aorista, kar naj bi kazalo na to, da avtor tega arhaičnega sistema glagolskih časov ni več razumel. Eden od zgledov, ki naj bi kazal na to napako, je odlomek *sypahuть* (3. os. mn. impf.) *mi … velikij ženьčjugъ na lono* 'sipali so mi velike bisere … v nedrje' (23.7 v Nahtigalovi izdaji). Hendler samoedninski samostalnik *ženьčjugъ* prevaja z 'biser' namesto z 'biseri' in razmišlja, kako je mogoče dalj časa sipati en biser: skratka tu bi moral po njegovem mnenju stati aorist (Zaliznjak 2004: 229).

Glede domneve Keenana, da je bil avtor *Slova* Dobrovský, Zaliznjak priznava, da je bil Dobrovský res eden največjih poznavalcev starih slovanskih besedil, slovanske folklore in začetnik znanstvene slavistike. Ob svojem polletnem bivanju v Rusiji je tudi preučeval *Slovo* in nekatere druge staroruske spomenike, tudi več prepisov *Zadonščine*. Četudi Zaliznjak skuša v svoji argumentaciji ostajati pri jezikovnih pojavih, navaja tudi naslednji zdravorazumski premislek: Dobrovský je v *Institutiones* nekajkrat navajal zglede iz *Slova*. Ali je mogoče, pravi Zaliznjak, da bi Dobrovský z zgledi iz ponarejenega besedila tvegal znanstveni ugled svojega življenjskega dela in samega sebe. Izpise iz *Slova* je najti tudi v delovnih zapisih Dobrovskega, ki niso bili namenjeni objavi. Komu naj bi bila namenjena tako prefinjena prevara? Keenan v *Slovu* nahaja veliko število bohemizmov. Vendar ima Keenan za bohemizme besede, ki jih je *mogoče razložiti* s pomočjo češčine, ne pa take besede, ki jih *ni mogoče razložiti drugače*, kot iz češčine (Zaliznjak 2004: 286 in dalje). Če obstaja kaka beseda ali pomen besede samo v *Slovu*, ne pa v sodobni ruščini, obstaja pa v češčini ali stari češčini, ima Keenan to za bohemizem. Beseda *rana* ima v npr. v *Slovu* tudi pomen 'udarnina', takega pomena nima v sodobni ruščini, ima pa tak pomen v češčini, zaradi česar jo ima Keenan za bohemizem. Zaliznjak seveda tak način dokazovanja upravičeno kritizira in pokaže, da bi na tak način lahko tudi v novgorodskih pismih našli precej bohemizmov. Dalje Zaliznjak povzema delo Strahove, ki ga bomo opisali spodaj.

5 Članek **O. Strahove** je izšel še pred Zaliznjakovo knjigo kot reakcija na Keenanovo domnevo, da je bil avtor *Slova* Dobrovský. Kot že omenjeno, je njen način argumentacije zelo podoben kot Zaliznjakov in Isačenkov, le da je cilj njenega članka ožji – pokazati na neverjetnost hipoteze o Dobrovskem kot avtorju *Slova*. V ta namen primerja opise določenih jezikovnih potez v *Institutiones* s tem, kar se pojavlja v *Slovu*. Posvetila se je zlasti glagolskim oblikam, dvojini in pravopisnim sledovom drugega južnoslovanskega vpliva. Vsakokrat ugotavlja, da se opisi teh jezikovnih pojavov pri Dobrovskem ne ujemajo s stanjem v *Slovu*, zaradi česar se pač lahko vprašamo, zakaj bi Dobrovský v slovnici pisal eno, v besedilu pa drugo.

Njeno obravnavanje zgodovine dvojinskih oblik v besedilih in slovnicah, predvsem ločevanja glagolskih in zaimkovnih dvojinskih oblik po spolu, je precej natančnejše kot pri Isačenku in Zaliznjaku, vendar načeloma ne spreminja njunih ugotovitev. V *Institutiones* prikazan dvojinski sistem je zelo podoben sistemu Smotrickega in odraža kasnejši razvoj, medtem ko je sistem *Slova* starejši. Vendar Strahova navaja podrobnost, ki preseneča in do neke mere postavlja pod vprašaj vsaj eno trditev Isačenka, vsaj v

taki obliki, kot je bila napisana. Isačenko se sprašuje, kdo je konec 18. stoletja vedel, da je bila v starih besedilih končnica 1. os. dvojine -v*ě*. Natančno branje Institutiones pokaže, da je Dobrovský to vendarle vedel in o tem v svojem delu tudi pisal, vendar je, kot kaže, menil, da so te oblike posledice 'mešanja po spolu' (Strahova 2003: 47). Res so Institutiones izšle l. 1822, torej takrat, ko je domnevni falsifikat že bil narejen. Vendar je Dobrovský prebil nekaj časa v Rusiji in izpisoval iz starih rokopisov, tudi *Slova*, že l. 1792–1793, in je možno oz. celo verjetno, da je to opazil že tedaj.

V zvezi s pravopisnimi potezami, ki se jih pripisuje drugemu južnoslovanskemu vplivu, Strahova pritegne nekatere najnovejše analize tega predvsem pravopisnega pojave, ki le še bolj potrjujejo že dolgo veljavno ugotovitev, da kaže prepis *Slova* prav tako sliko tega pojava, kot mnogi drugi prepisi starejših izvirnikov (Strahova 2003: 49–53).

6 Na koncu naj omenim še monografijo bolgarskega literarnega zgodovinarja **R. Stankova** *Slovo o polku Igoreve. Nabljudenija i razmyšlenija odnogo skeptika*(2005). Že naslov in pa posvetilo A. Ziminu priča, da gre za delo, ki oporeka avtentičnosti *Slova*. Literarni zgodovinar Stankov se vključuje v sliko Isačenkovih opažanj, da so bili skeptiki predvsem literarni zgodovinarji. Stankov izhaja predvsem iz kulturno-zgodovinskih in literarnovednih argumentov, ki jih ne bomo obravnavali. Ima pa tudi poglavje, posvečeno jeziku *Slova* (Stankov 2005: 138–170), tu pa se vključuje v sliko Zaliznjaka, da nasprotniki avtentičnosti kopičijo naključne nesistematične argumente, že opravljenega dela o sistemski naravi jezika v spomeniku pa ne upoštevajo. Zaliznjakovega dela Stankov še ne more upoštevati, pač pa ima precej natančen seznam mnogih drugih del iz slovologije, vključno z Jakobsonom in Strahovo. Vendar Stankov v svojih razglabljanjih del, ki jih navaja v seznamu literature, ne upošteva. Tako (Stankov 2005: 140) postavlja pod vprašaj vrsto trditev Obnorskega (1948) glede stanja redukcijskih vokalov v *Slovu*, češ da spričo razlik med zapisi v izdaji 1800 in prepisom 1797 o tem vprašanju ni mogoče ničesar zanesljivo trditi. In vendar Jakobson lepo pojasnjuje, kako obravnavati to vprašanje (Jakobson 1945: 118 in dalje). Poglejmo, kaj pravi Stankov glede dvojine v spomeniku (Stankov 2005: 147 in dalje). Citirajoč zgodovinsko slovnico o morfologiji glagola (IGRJa 1982: 44–45) pravi, da je bila dvojina, zlasti glagolska dvojina, izredno redek pojav v stari ruščini. Vendar to ni korekten povzetek tega, kar piše na tem mestu. Tu se namreč navajajo zgledi za različne glagolske končnice, ob dvojinskih pa je rečeno, da je v besedilih dvojinskih oblik malo, ker so pogoji za rabo dvojine redki. To torej ne pomeni, da dvojine ni bilo tam, kjer bi morala biti, ampak da je dvojine na splošno (in, dodajmo, ne samo v stari ruščini) manj kot ednine in množine. Dalje Stankov pravi, da se ni mogoče načuditi, da je v tako neobsežnem besedilu, kot je *Slovo*, taka obilica dvojinskih oblik. Tu je seveda treba reči, da je dvojina pač tam, kjer to zahteva kontekst. V *Slovu* večkrat nastopata dva 'junaka': večkrat dva kneza, enkrat pa dva kana. Stankov je že imel na razpolago delo Žolobova in Krys'ka o zgodovini dvojine v ruščini, kjer avtorja ponovno potrjujeta analizo Isačenka, da je delo avtentično zaradi rabe dvojine. To Stankov sicer omenja, vendar ne upošteva. Loteva se nekaterih posameznosti, kjer obstajajo različne interpretacije, vendar ne spreminjajo bistva mnenja Isačenka, Žolobova in Krys'ka, Jakobsona

in Zaliznjaka, da raba dvojine v spomeniku priča o njegovi avtentičnosti. Stankov npr. trdi, da bi morala v zvezi *rekosta bo bratъ bratu*... namesto dvojinske stati edninska glagolska oblika (Nahtigal je to mesto prevedel brez komentarja: *rekla sta namreč brat bratu* … Nahtigal 1954: 37). Stankov mimogrede napačno interpretira obliko *vaju hrabraja serdca* kot množino, četudi v knjigi Žolobova in Krys'ka (Жолобов, Крысько 2001: 188) jasno piše, da je to dvojina, tvorjena po m. sp. in da je take oblike opaziti tudi v drugih staroruskih besedilih. Na koncu poglavja o jeziku Stankov omenja še članek Strahove. Tisti del, ki se nanaša na sledove drugega južnoslovanskega vpliva, imenuje nesmisel (galimat'ja). Strahova pa le prinaša kratek statistični pregled glede posameznih zapisov in nekatere natančnejše ugotovitve, sicer so načeloma gledali na to vprašanje enako mnogi jezikoslovci, tu lahko citiramo vsaj Jakobsona (1948: 122). Skratka, poglavje, posvečeno jeziku *Slova*, ne prinaša prav nobenega prepričljivega argumenta, ki bi bil sistemski in prepričljivejši od argumentov Jakobsona, Nahtigala, Strahove in Zaliznjaka, če naštejemo le nekaj avtorjev.

7 Polemika o avtentičnosti *Slova* se torej nadaljuje in vrti v nekaki spirali. Nepreklicnih dokazov v prid enemu ali drugemu stališču seveda ne bo najbrž nikoli, vendar se zdijo sistemski argumenti jezikoslovcev, kot so Jakobson, Nahtigal, Strahova ali Zaliznjak, prepričljivejši. Vendar to ne pomeni, da ni vrsta domnev teh avtorjev glede posameznih zgledov hipotetična in podvržena vedno novim interpretacijam. Kaže, da prav ta negotovost oz. odprtost za različne razlage pri posameznih primerih bega nejezikoslovce. Vendar je to pojav, ki je stalno prisoten tudi pri drugih starih besedilih, o katerih avtentičnosti nihče ne dvomi. Pomembno je, da se da besedilo z orodjem, ki ga ponuja zgodovinsko jezikoslovje, sistemsko dovolj zadovoljivo razložiti in pa, da novejša odkritja, kot so npr. novgorodska pisma, tem razlagam v ničemer ne nasprotujejo, pač pa jih v nekaterih točkah potrjujejo.

Literatura

A. Derganc, 1986: O morebitnem vplivu Bohoričeve slovnice na cerkvenoslovansko slovnico Meletija Smotrickega. -V: B. Pogorelec, J. Koruza (ur.), *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Obdobja 6, Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 319–327.

– – 2002: Rusistika v delih R. Nahtigala. – V: A. Derganc (ur.), *Historizem v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Obdobja 18, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 43–62.

A. Isačenko, 1941: Двойственное число в «Слове о плъку Игореве». – Заметки к Слову о полку Игореве. Beograd. Ponatisnjeno v: A. Isačenko, *Opera selecta***.** Muenchen: W. Fink Verlag, 1976. 34–49.

Историческая грамматика русского языка (IGRJa), 1982: *Морфология. Глагол.* Ред. Р. И. Аванесов, В. В. Иванов. Москва: «Наука».

R. Jakobson, 1948: *La geste du prince Igor'*. New York. Ponatisnjeno v: Selected Writings IV. The Hague – Paris: Mouton, 1966, 106–300.

– – 1966: Selected Writings IV. The Hague – Paris: Mouton.

R. Nahtigal, 1954: *Staroruski ep Slovo o polku Igoreve*, Ljubljana.

С. П. Обнорский, 1946: Очерки по истории русского литературного языка старшего периода. Москва – Ленинград: АН СССР.
Р. Станков, 2005: *Слово о полку Игореве. Наблюдения и размышления одного скептика*. София: Херон пресс.
О. Б.Страхова, 2003: Языковая практика создателя «Слова о полку Игореве» и лингвистические взгляды Йозефа Добровского. *Славяноведение* 6, 33–62.
А. А.Зализняк, 2004: *«Слово о полку Игореве»: взгляд лингвиста*. Москва: Языки славянской культуры.
О. Ф.Жолобов, В. Б. Крысько, 2001: *Историческая грамматика древнерусского языка. Двойственное число*. Москва: «Азбуковник».

Summary

The article discusses some recent works about the debate on the authenticity of *Slovo o polku Igoreve,* particularly the book by A. Zaliznjak (2004), an expert in the language of Old-Russian birch-bark texts. Zaliznjak points out (like Isačenko before him) that the skeptics about the origin of the Old-Russian epic include primarily historians and literary historians, while linguists for the most part have not doubted the authenticity. Zaliznjak's main argument is that at the end of the 18th century, it would be hard to falsify all systemic linguistic features of this text. Although the text includes many 'dark' spots and there are many differing interpretations of the details, the text as a whole agrees with the systemic linguistic features of other Old-Russian texts that originate in the 12th century and are preserved as later copies. The recent findings confirm the authenticity as well. Zaliznjak adopts Isačenko's view that the use of the dual in the text confirms its origin in the 12th century and adds some evidence from the material of the Novgorod letters (the use of the dual neuter in *-a*). In this material, Zaliznjak also analyzed the system, hierarchy and use of clitics in Old Russian and found identical situation in both the letters and *Slovo*. Zaliznjak quotes the statement from Timberlake that the distribution of imperfective forms with and without *–ть* in *Slovo* is like in other Old-Russian texts. The letters include some lexicon that was previously known only from *Slovo,* such as the name of the 'bard from the past' *Bojanь*. *Slovo* contains a linguistic feature that is unusual for old texts, i.e., the lack of conjunctions at the beginning of the sentence. This feature has not received a satisfactory explanation yet. Zaliznjak analyzed such sentences in *Slovo* and *Zadonščina* and even if unable to explain the phenomenon, he demonstrated that the direction of copying was from the *Slovo* to *Zadonščina.* Zaliznjak thinks that anyone doubting the authenticity of *Slovo* would have to disprove these systemic linguistic elements first.

A part of Zaliznjak's book and the article by O. Strakhova are dedicated to the new thesis by the historian E. Keenan that J. Dobrovský was the author of *Slovo*. The comparison of the linguistic descriptions in *Institutiones* and the features of *Slovo* shows that Dobrovský, who was no doubt great expert in Slavic languages had some ideas that differed from the findings to which historical Slavic linguistics arrived in the following two centuries and that the thesis about Dobrovský's authorship is not very plausible. In addition, Zaliznjak refuted the method of demonstrating Bohemisms in the *Slovo*.